

POSITION PAPER

Van schaduw naar toekomst

**Nieuw beleid voor gewortelde ongedocumenteerde jongeren in Nederland:
toegang tot onderwijs, arbeid en gezondheidszorg**

Datum: 28-01-2026

Opsteller(s): J.L.R.Boers en Z.Kiyani

Bestemd voor: Tweede Kamer / Ministeries OCW–SZW–VWS / gemeenten /
uitvoeringsorganisaties

Samenvatting

In Nederland leven naar schatting tussen de 23.000 en 58.000 ongedocumenteerde personen.¹ Onder hen bevinden zich waarschijnlijk duizenden kinderen, jongeren en jongvolwassenen die in Nederland zijn geboren of op zeer jonge leeftijd naar Nederland zijn gekomen en hier zijn opgegroeid.²³ Deze jongeren zijn sociaal en cultureel ingebed: zij spreken Nederlands, zijn opgevoed in een Nederlandse context, volgen onderwijs en hebben hun sociale netwerk in Nederland. In het maatschappelijk middenveld wordt voor deze groep steeds vaker de term Dreamers gebruikt.⁴

Het huidige Nederlandse beleid ten aanzien van ongedocumenteerden is sterk bepaald door de Koppelingswet (1998).⁵ Deze wet koppelt toegang tot maatschappelijke voorzieningen aan verblijfsstatus en sluit ongedocumenteerde meerderjarigen grotendeels uit van domeinen als onderwijs, arbeid/inkomen, huisvesting en – in beperkte mate – gezondheidszorg.⁶⁷ Dit uitsluitingsmechanisme is bedoeld om onrechtmatig verblijf te ontmoedigen.⁸ In de praktijk dwingt het jongeren tot een bestaan “onder de radar”, met afhankelijkheid van informele netwerken, noodvoorzieningen en irreguliere strategieën om te overleven.

Dit position paper stelt dat het huidige uitsluitingsbeleid voor gewortelde jongeren niet alleen mensonwaardig is, maar ook ineffectief en schadelijk. Dreamers maken doorgaans geen deel uit van de asielinstroom en leggen geen druk op de asielketen, terwijl zij wel direct worden geraakt door beleid dat is gericht op instroombeperking en ontmoediging. De overgang rond 18 jaar leidt tot een harde rechtsbreuk⁹: waar leeftijdsgenoten toegang krijgen tot vervolgonderwijs, werk en zelfstandigheid, belanden Dreamers in structurele uitsluiting en bestaansonzekerheid. Dit

¹ P.G.M. van der Heijden, M.J.L.F. Cruyff, G.B.M. Engbersen & G.H.C. van Gils, *Schattingen onrechtmatig in Nederland verblijvende vreemdelingen 2017–2018*, Den Haag: WODC 2020.

² S. Klok-Nentjes, G.A. Tramper-Stranders, E.D.M. van Dam-Bakker & J. Beldman, ‘Undocumented children in the Amsterdam region: An analysis of health, school, and living circumstances’, *European Journal of Pediatrics* 2018/177, p. 1057-1062.

³ J. Beldman, E. Van Dam-Bakker, G. Tramper, & S. Klok-Nentjes, *Een inventarisatie naar de leefomstandigheden van ongedocumenteerde kinderen in de regio Amsterdam*, Amsterdam: Stichting Kruispost 2017.

⁴ De term ‘Dreamers’ verwijst naar de Development Relief and Education for Minors (DREAM) act; een voorstel om gewortelde ongedocumenteerde jongeren een tijdelijke en voorwaardelijke verblijfsstatus toe te kennen met het recht op werk. Deze is inmiddels opgevolgd door DACA; een beleidsmaatregel die bescherming biedt tegen detentie en deportatie voor ongedocumenteerde jongeren die als kind naar de VS kwamen en het recht geeft om legaal te werken, reizen, studeren en autorijden voor een hernieuwbare periode van twee jaar. Ook in Nederland wordt de term Dreamers gebruikt, zowel door jongeren zelf als door NGO’s die met deze jongeren werken. Zie daarvoor ook de website <https://dreamersnl.org/>.

⁵ Zie *Kamerstukken II*, 1995/96, 24 233

⁶ J. van der Leun, ‘Excluding illegal migrants in the Netherlands: Between national policies and local implementation’, *West European Politics* 2006/29 (2), p. 310-326.

⁷ M. Hajer, C. Vasileiadi & I. van Liempt, *The legal and policy infrastructure of irregularity: The Netherlands*, Utrecht: I-Claim 2024

⁸ E. Smits Van Waesberghe & A. Hoogenbosch, ‘Bijzonder ingewikkeld om aan papieren te komen’: Een verkennend onderzoek naar de nationaliteit en verblijfspositie van Roma in Nederland, Utrecht: Verwey-Jonker Instituut 2022.

⁹ W.M. Guns, R. Boers, N. van Staple & J.H.L.J. Janssen, ‘Ongedocumenteerd en 18, reden tot een feestje?’, in: E. Kolthoff & J. Janssen (red.), *Cohesie en polarisatie in de stad: De veilige stad 4*, Meppel: Boom Criminologie 2022, p. 81-95.

vergroot de kans op uitbuiting, mentale schade, schooluitval en sociale marginalisering.¹⁰ In een periode van arbeidskrapte is dit bovendien onlogisch: Nederland investeert in hun ontwikkeling, maar verhindert vervolgens dat deze investering rendeert.

Kernpositie: ontwikkel nieuw beleid voor gewortelde ongedocumenteerde jongeren waarmee zij toegang krijgen tot levensdomeinen zoals onderwijs, huisvesting, arbeid en gezondheidszorg, op basis van worteling en maatschappelijke participatie.

1. Aanleiding en urgentie

Het migratie- en asielbeleid in Nederland is de afgelopen jaren verder aangescherpt. Daarbij ligt de nadruk op instroombeperking, terugkeer en het ontmoedigen van onrechtmatig verblijf. Binnen deze context zijn wetsvoorstellen besproken die ook het strafrecht inzetten, waaronder voorstellen die (hulp aan) ongedocumenteerden strafbaar stellen.¹¹ Don Ceder wijst in zijn motie van 2 oktober 2025 op het bestaan van jongeren met en zonder asielverleden die goed zijn opgeleid, Nederlands spreken en een bijdrage kunnen leveren aan maatschappelijke tekorten en arbeidsmarktkrapte.¹²

Juist binnen dit beleid dreigt deze groep langdurig aanwezige jongeren extra hard te worden geraakt. Dreamers vallen vaak buiten het publieke debat, omdat zij niet zichtbaar zijn in officiële registraties en omdat ongedocumenteerdheid in Nederland niet als zodanig wordt geregistreerd. Toch heeft het beleid directe gevolgen voor hun dagelijks leven, gezondheid, ontwikkelingskansen en toekomstperspectief. Nieuwe beleidsmaatregelen die onrechtmatig verblijf criminaliseren, vergroten het risico dat deze jongeren nog verder worden gemarginaliseerd. Daarmee neemt de maatschappelijke schade toe, terwijl de doelen van het beleid (vertrek of instroombeperking) niet worden bereikt.

2. Doelgroep: wie zijn Dreamers?

Binnen de groep ongedocumenteerden is een bijzondere subgroep te onderscheiden: kinderen, jongeren en jongvolwassenen die in Nederland zijn opgegroeid en hier geworteld zijn¹³. Zij kunnen een asielverleden hebben, maar dat hoeft niet. Kenmerkend is dat zij in Nederland zijn geboren of op jonge leeftijd met hun ouders naar Nederland zijn gekomen. In wetenschappelijke literatuur wordt deze groep ook wel de anderhalve generatie genoemd: tussen de eerste generatie migranten (in land van herkomst geboren en opgegroeid) en de tweede generatie (in land van bestemming geboren).¹⁴

Dreamers identificeren zich als Nederlands: zij spreken de taal, kennen en onderschrijven de culturele codes, hebben hier onderwijs gevolgd en hun sociale netwerk is hier opgebouwd. Tot hun 18e verjaardag genieten zij gedeeltelijke bescherming via het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind (IVRK) en via de leerplichtwet. Daarna worden zij geconfronteerd met

¹⁰ Ombudsman Metropool Amsterdam, *Onzichtbaar: Onderzoek naar de leefwereld van ongedocumenteerden in Amsterdam en Nederland*, Amsterdam: Gemeente Amsterdam 2021.

¹¹ Zie *Kamerstukken II*, 2024/25, 36704, nr. 4

¹² Zie *Kamerstukken II*, 2025/26, 19 637, nr. 3503

¹³ Boers, R., Van Staple, N., Guns, W. M., & Janssen, J. H. L. J. (2023). Tussen schade en schaduw: Ongedocumenteerde jongeren en het hoger beroepsonderwijs. *Crimmigration & Recht*, 7(1), 36-49

¹⁴ R.G. Gonzales, *Lives in Limbo*, Berkeley: University of California Press 2016.

de beperkingen van de Koppelingswet: uitsluiting van reguliere voorzieningen en maatschappelijke participatie.

3. Uitsluiting in onderwijs, arbeid en zorg

Onderwijs

Tot 18 jaar mogen ongedocumenteerde jongeren onderwijs volgen. Daarna wordt toegang echter sterk beperkt. Jongeren mogen nog wel een opleiding afmaken die zij voor hun 18e begonnen (in hoger onderwijs tegen het internationale tarief), maar zij mogen zich niet inschrijven voor een nieuwe opleiding.¹⁵ Voor HBO/WO geldt bovendien dat stage vaak niet is toegestaan, omdat stage wordt gezien als arbeid. Een alternatief voor een HBO/WO studie is het aanvragen van een studieverblijfsvergunning als internationale student, maar dit moet doorgaans in het land van herkomst en brengt grote risico's met zich mee. Voor MBO opleidingen is het aanvragen van een studieverblijfsvergunning praktisch onmogelijk.

Huisvesting

Doordat ongedocumenteerden geen toegang hebben tot de reguliere woningmarkt, zijn zij aangewezen op gefragmenteerde huisvesting via particuliere huur, illegale onderhuur, inwonen bij het sociale netwerk of opvang door hulporganisaties.¹⁶ De woon- en leefomstandigheden zijn vaak schadelijk voor de ontwikkeling van kinderen en jongeren, zowel fysiek als mentaal.¹⁷

Arbeid

Ongedocumenteerde jongeren hebben geen toegang tot de formele arbeidsmarkt. Werkgevers riskeren boetes als zij zonder vergunning arbeid laten verrichten.¹⁸ Daardoor zijn Dreamers afhankelijk van informele arbeid (zwart werk) en giften, wat hun kwetsbaarheid voor uitbuiting vergroot.¹⁹

Gezondheidszorg

Hoewel er formeel beperkte toegang bestaat, is het zorggebruik laag. Barrières bestaan uit financiële drempels, onzekerheid over rechten, schaamte, angst voor melding bij autoriteiten en negatieve ervaringen met zorgverleners.²⁰ Dit leidt tot zorgmijding en uitstel van behandeling.²¹

4. Vignet Zain Kiyani

Zain Kiyani groeit op in Nederland, maar zonder verblijfsvergunning en daarmee zonder een juridisch erkend recht op verblijf. Voor zijn klasgenoten is een Nederlands paspoort en het

¹⁵ R. van Schoonhoven, 'Ongedocumenteerd en toch naar school?', *School en Wet* 2019/4, p. 11-14.

¹⁶ G. Engbersen, M. van San & A. Leerkes, 'A room with a view: Irregular immigrants in the legal capital of the world', *Ethnography* 2006/7(2), p. 209-242.

¹⁷ M.E. Kalverboer & A.E. Zijlstra, *De schade die kinderen oplopen als zij na langdurig verblijf in Nederland gedwongen worden uitgezet*, Groningen: Rijksuniversiteit Groningen 2006.

¹⁸ <https://www.nlarbeidsinspectie.nl/nederlandse-arbeidsinspectie/sancties-en-handhavingsmethoden/boete/boetes-wav>

¹⁹ R. Staring & J. Aarts, *Jong en illegaal in Nederland*, Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam 2010.

²⁰ M.A. Schoevers, 'Hiding and Seeking': *Health problems and problems in accessing health care of undocumented female immigrants in the Netherlands* (diss. Rotterdam), Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam 2011.

²¹ H.M. Hintjens, K.A. Siegmans & R.H.J.M. Staring, 'Seeking health below the radar: Undocumented people's access to healthcare in two Dutch cities', *Social Science & Medicine* 2020/248, art. 112822.

kunnen inschrijven voor vervolgonderwijs, niet meer dan een vanzelfsprekendheid. Voor hem is het een onzichtbare barrière. Van de buitenkant is hij een gewone jongen: slim, beleefd, en sociaal. Maar achter zijn glimlach schuilt een voortdurend bewustzijn van de grenzen die zijn bestaan bepalen.

Al jong ontwikkelt hij een scherp bewustzijn voor wat het betekent om zichtbaar te zijn als leerling, maar juridisch onzichtbaar gemaakt als burger. Dat je in dezelfde lokalen zit, dezelfde toetsen maakt, maar toch voortdurend aan de rand van het systeem balanceert. Zijn verhaal belicht niet alleen de realiteit van duizenden ongedocumenteerde jongeren in Nederland, maar ook hoe structurele ongelijkheid er in de praktijk uit ziet. Zijn ervaringen maken zichtbaar wat anders buiten beeld blijft: Ongelijkheid in het onderwijs. Wat het betekent om leerling te zijn, zonder burger te mogen zijn.

Met de verkrijging van een Nederlands paspoort verandert zijn formele status. Hij treedt toe tot de reguliere arbeidsmarkt; inmiddels werkt hij als bouwkundig ingenieur voor een architectenbureau, een ambitie die eerder door de Koppelingswet buiten zijn toekomstperspectief lag. In zijn vrije tijd zet hij zich in voor de zichtbaarheid en emancipatie van ongedocumenteerde jongeren, de groep waartoe hij ooit zelf behoorde. Door zijn ervaringen te delen geeft hij stem aan een generatie die te lang in stilte is gehouden.

5. Beleidsaanbevelingen

- Onderwijs: garandeer doorstroom na 18 jaar, maak stages mogelijk en hef internationale tarieven op voor gewortelde jongeren.
- Arbeid: introduceer een tijdelijke werkvergunning gekoppeld aan aantoonbare worteling, opleiding en integriteitscriteria.
- Gezondheidszorg: garandeer toegang tot basiszorg en mentale zorg zonder angst voor melding; versterk informatievoorziening en tolken.
- Juridisch kader: ontwikkel een participatie- of verblijfsregeling voor langdurig gewortelde jongeren met duidelijke criteria.
- Implementatie: start pilots in samenwerking met gemeenten en monitor met indicatoren voor onderwijs, arbeid en gezondheid.

6. Conclusie

Dreamers vormen een bijzondere groep: sociaal Nederlands, maar juridisch uitgesloten. Het huidige beleid leidt tot structurele schade en vergroot kwetsbaarheid. Nieuw beleid dat toegang geeft tot onderwijs, arbeid en gezondheidszorg is noodzakelijk om participatie mogelijk te maken en maatschappelijke schade te voorkomen.